

**รูปแบบการจัดการอุดมศึกษาวิถิปุทธสำหรับแม่ชี:
กรณีศึกษา มหาปชาบดีเถรีวิทยาลัย
จังหวัดนครราชสีมา**
**THE EDUCATIONAL MANAGEMENT SCHEME
OF BUDDHIST HIGHER EDUCATION FOR NUNS:
A CASE STUDY IN MAHA PACHABODEE THEREE
COLLEGE, NAKHON RATCHASIMA**

.....

วิเชียร พันธุ์เครือบุตร
Vichian Puncreobutr

วิทยาลัยนครราชสีมา
Nakonratchasima College, Thailand.

Corresponding author, E-mail: vichian_p@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการอุดมศึกษาวิถิปุทธสำหรับแม่ชีกรณีศึกษา มหาปชาบดีเถรีวิทยาลัย จังหวัดนครราชสีมา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบที่ใช้ในการจัดการอุดมศึกษาวิถิปุทธสำหรับแม่ชีในประเทศไทย กรณีศึกษา มหาปชาบดีเถรีวิทยาลัย จังหวัดนครราชสีมา การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลหลัก รวม 3 กลุ่ม รวม 68 คน ประกอบด้วย อาจารย์และผู้บริหาร นักศึกษาและศิษย์เก่า ผู้เกี่ยวข้องและแม่ชีในสถาบันอื่นๆ ได้ผู้ให้ข้อมูลหลักรวม 11 คน ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบที่ใช้ในการจัดการอุดมศึกษาวิถิปุทธสำหรับแม่ชี ในประเทศไทย กรณีศึกษา มหาปชาบดีเถรีวิทยาลัย จังหวัดนครราชสีมา ในการสร้างแม่ชีรุ่นใหม่ให้กับสังคม ที่ได้มาจากการมีศรัทธาในพุทธศาสนาตั้งแต่ต้น ด้วยการดำเนินการดังนี้ 1) การรับสมัคร รับสมัครผู้สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 หรือเทียบเท่าทั้งที่บวชเป็นแม่ชีแล้ว และยังไม่ได้บวชเป็นแม่ชีเข้าศึกษาทั้งในลักษณะบวชเป็นแม่ชี และเป็นอนุบาลิกา 2) กิจกรรมการเรียนรู้ ประกอบไปด้วย กิจกรรมการเรียนรู้ทางโลกในระดับปริญญาตรี และกิจกรรมที่เป็นกิจของแม่ชีที่ศึกษาและปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัย 3) การบริหารการศึกษาใช้ทั้งหลักการการบริหารวิถิปุทธ การบริหารตามแนวพุทธธรรม และการบริหารตามภารกิจอุดมศึกษา 4) หลักการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนเรียนรู้ผ่านการพัฒนา การกิน การอยู่ การดู การฟัง และมีวัฒนธรรมที่อาศัยพรหมวิหาร และอิทธิบาท เป็นฐานดำเนินชีวิต 5) หลักการพัฒนาผู้เรียน พัฒนาผู้เรียนตามลักษณะแห่งปัญญาวุฒิชรรย์ 4 ประการคือ การอยู่ใกล้ผู้รู้ การเอาใจใส่ศึกษา การคิดวิเคราะห์พิจารณา และการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน 6) หลักการจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียน ครอบคลุมทั้ง 5 ด้าน คือ ด้านกายภาพ กิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต การเรียนการสอน บรรยากาศและสัมพันธภาพ และการบริหารจัดการ 7) หลักธรรมที่ใช้ในการบริหารตนเองของผู้บริหาร อาจารย์ นักศึกษา ปลูกฝังให้ใช้หลักธรรม ธรรมทำให้งาม สันโดษ

และอริยทรัพย์ 8) หลักธรรมที่ใช้ในการบริหารคน คือ พรหมวิหาร อธิปไตย และทศพิธราชธรรม
9) หลักธรรมที่ใช้ในการบริหารงาน คือ พละ และสัปปริสธรรม

คำสำคัญ: การศึกษาสำหรับแม่ชี การจัดการอุดมศึกษาวิถีพุทธ

Abstract

The objective of the presented work is to study the educational management scheme of Thailand's Buddhist higher education for nuns; a case study in Maha Pachabodee Theree College, Nakhon Ratchasima. This qualitative research studied 11 people in three different groups namely lecturers and managers, students and alumni, accomplices and nuns from other institutes. The participant observation method and in-depth interview method were used to collect the data. The results showed that educational management of Thailand's Buddhist higher education for nuns in Maha Pachabodee Theree College for educating new generation of nuns, who originally believe in Buddhist, can be divided into 9 schemes. First scheme—enrollment, the enrollment is opened for all students who graduated from secondary school (grade 12) or equal. The enrolled students can be ordained *nuns* or *non*-ordained female and they can decide either they want to become nuns or laywomen during their study. Second scheme—learning activities, the learning activities are consisted of both secular activities and religious activities in which nuns need to be done follow Dhammavinaya. Third scheme—educational management, educational management is composed of Buddhist-path management, management follows Buddha's teaching and management follows the mission of higher education. Fourth scheme—learning process, students always learn by improving their living-style, observation, and listening. They also need to have good living culture, four principles virtuous and Iddhippada as their living principle. Fifth scheme—student improvement, all students can be improved follow the concepts of virtues conducive to growth that composed of association with a good and wise man, listening to the good teaching, critical reflection, and practice in perfect conformity to the Dharma or to the principle. Sixth scheme—learning environment, a good learning environment need to cover five aspects namely good physical conditions, good basic living activity, good teaching and learning, good environment and relationship, and good management. Seventh scheme—individual dharmic principle, everyone including managers, lecturers and students needs to have dharma, gracing virtues, contentment, and seven noble treasures. Eighth scheme – people management, dharma for people management includes four principles virtuous, three supremacy and ten virtues of the king. Ninth scheme— work management, dharma for work management includes five powers and seven virtues of the righteous.

Keywords: Education for nuns, Buddhist higher education

บทนำ

การจัดการศึกษาตามแนววิถีพุทธในประเทศไทย มีการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษามานานแล้ว สำหรับการจัดการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษาอยู่เกณฑ์ที่เรียกได้ว่าน้อยมาก

การจัดการศึกษาอุดมศึกษาวิถีพุทธในอดีตเป็นการจัดสำหรับพระภิกษุ สามเณร มีสถาบันการศึกษา จำนวน 2 สถาบัน คือ มหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาจุฬาราชวิทยาลัย สำหรับแม่ชีหรืออุบาสิกา มีการเริ่มจัดการศึกษาในปี พ.ศ. 2547 และในปัจจุบันยังมีสถาบันอุดมศึกษาสำหรับแม่ชีเพียงแห่งเดียว

มหาปชาบดีเถรีวิทยาลัย เป็นสถาบันอุดมศึกษาที่เกิดขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2537 มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ร่วมกับสมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรีฯ โดยแม่ชีคุณหญิงกนิษฐา วิเชียรเจริญ ประธานโครงการ เสนอโครงการนำร่องมหาปชาบดีเถรีวิทยาลัย เข้าสังกัดมหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการศึกษาที่รองรับเพื่อประโยชน์ต่อสตรีที่บวชเป็นชีในพระพุทธศาสนา และกลุ่มสตรีเพศที่สนใจทางด้านพระพุทธศาสนา ในระยะแรกจัดตั้งและตั้งอยู่ภายใต้การสนับสนุนของมหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย ต่อมาได้ย้ายมาจัดการเรียนการสอน อยู่ที่อำเภอ ปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา

การจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาให้กับแม่ชีและอุบาสิกา ที่จัดการศึกษามาเป็นระยะเวลา 12 ปี ผลิตบ้นชาติออกสู่สังคม 9 รุ่น มีผลการจัดการศึกษาสำเร็จไปในระดับหนึ่ง ผู้วิจัยเห็นว่า ควรมีการศึกษาถึงรูปแบบที่ใช้ในการจัดการการอุดมศึกษาวิถีพุทธสำหรับแม่ชี ให้ทราบถึงแนวคิดและวิธีการปฏิบัติที่เป็นเลิศ เพื่อประโยชน์ในการจัดการการอุดมศึกษาวิถีพุทธอีกรูปแบบหนึ่ง ตลอดจนเป็นแนวทางในการพัฒนาการศึกษาให้กับแม่ชีในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อบรรยายรูปแบบที่ใช้ในการจัดการอุดมศึกษาวิถีพุทธสำหรับแม่ชีในประเทศไทย กรณีศึกษา มหาปชาบดีเถรีวิทยาลัย จังหวัดนครราชสีมา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่ศึกษาการจัดการอุดมศึกษาวิถีพุทธสำหรับแม่ชีในประเทศไทย โดยทำการศึกษาผลการดำเนินการ มหาปชาบดีเถรีวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถาบันอุดมศึกษาสำหรับแม่ชีเพียงแห่งเดียวโดยจัดการเรียนการสอนที่อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา การศึกษานี้ใช้กรอบความคิดที่สำคัญ 3 ประเด็นหลัก กรอบความคิดแรกเป็นเรื่องรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ ใช้กรอบความคิดของพล แสงสว่าง[1] ที่ประกอบด้วย หลักการเรียนรู้ หลักการพัฒนาผู้เรียน และหลักการจัดสภาพการเรียนรู้ การสอน กรอบความคิดที่สอง เป็นเรื่องหลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม ใช้กรอบความคิดของวรภาส ประสมสุข และนิพนธ์ กินาวงศ์ [2] ที่ประกอบด้วย หลักการครองตน หลักการครองคน และหลักการครองงาน รวมหลักธรรมที่ใช้ในการบริหารงาน 21 หลักธรรม กรอบความคิดที่สาม เป็นหลักการจัดการอุดมศึกษาตามแนวทางของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ที่สถาบันอุดมศึกษาต้องปฏิบัติตามภารกิจที่สำคัญ 4 ภารกิจ คือ การจัดการเรียนการสอน การวิจัย การให้บริการวิชาการแก่สังคม และการทำนุบำรุงศาสนา ศิลปวัฒนธรรม พลังงานและสิ่งแวดล้อม

ผู้วิจัยทำการศึกษาโดยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมโดยผู้วิจัยเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการศึกษา ในฐานะผู้ปกครองนักศึกษา และการสัมภาษณ์ระดับลึก โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง กับผู้ให้ข้อมูลหลัก รวม 3 กลุ่มรวม 68 คน ประกอบด้วย อาจารย์และผู้บริหารจำนวน 6 คน ได้ผู้ให้ข้อมูลหลัก 2 คน นักศึกษา

และศิษย์เก่า จำนวน 21 คน ได้ผู้ให้ข้อมูลหลัก 5 คน ประชาชนและผู้เกี่ยวข้อง จำนวน 30 คน ได้ผู้ให้ข้อมูลหลัก 2 คน และแม่ชีในสถาบันอื่นๆ จำนวน 11 คน ได้ผู้ให้ข้อมูลหลัก 2 คน รวมได้ผู้ให้ข้อมูลหลักรวม 11 คน การเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีสุ่มแบบเจาะจง จนได้ผู้ให้ข้อมูลหลักที่แท้จริง ทำการศึกษาทั้งในมหาปชาบดีเถรีวิทยาลัย ในสำนักแม่ชีต่างๆ และในพื้นที่โดยรอบสถาบัน

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย รูปแบบที่ใช้ในการจัดการอุดมศึกษาวิถีพุทธสำหรับแม่ชีในประเทศไทย กรณีศึกษา มหาปชาบดีเถรีวิทยาลัย จังหวัดนครราชสีมา นำเสนอผลการศึกษาเป็น 4 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 การจัดการศึกษาและผลผลิตที่ได้จากการจัดการศึกษาของมหาปชาบดีเถรีวิทยาลัย

ลักษณะของสถาบันอุดมศึกษา เป็นวิทยาลัยในสังกัดมหาวิทยาลัย ปฏิบัติตามระเบียบและกฎเกณฑ์ของมหาวิทยาลัย รับผิดชอบสำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 หรือเทียบเท่า ทั้งที่บวชเป็นแม่ชีแล้วและยังไม่ได้บวชเป็นแม่ชี เข้าศึกษาต่อใน 2 คณะวิชา คือ คณะพุทธศาสนาสาขาวิชชาพุทธศาสนา และคณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ ระยะเวลาในการศึกษาใช้เวลาทั้งหมด 4 ปี จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้เข้าเรียนส่วนใหญ่ถูกชักชวนจากเพื่อนที่กำลังศึกษาอยู่และบางส่วนได้รับการแนะนำจากพระภิกษุที่เคารพนับถือ ผู้เข้าศึกษาส่วนใหญ่มีเจตนาที่จะเป็นแม่ชีที่แตกต่างจากเดิม ในอดีตผู้ที่เป็นแม่ชีจะมีคุณสมบัติที่สำคัญคือ อกหัก หลีกเลี่ยงคอยงาน สังขารเสื่อม

ผู้เข้าศึกษาแบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้

1.1 แม่ชีหรือผู้เข้ามามบวชเป็นชีผู้เข้าศึกษากลุ่มนี้แบ่งเป็น 2 กลุ่มย่อย ประกอบด้วยผู้มีศรัทธาอย่างแรงกล้าในพระพุทธศาสนา และกลุ่มผู้ด้อยโอกาส กลุ่มที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา

ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่อายุยังน้อย พึงสำเร็จการศึกษาจากชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เมื่อเข้ามาศึกษาจึงบวชเป็นแม่ชีตั้งแต่เริ่มต้น เช่น กรณีแม่ชี ชั้นปีที่ 4 อายุ 21 ปี ให้ข้อมูลว่า “สนใจการเป็นแม่ชีมาตั้งแต่เป็นเด็ก พ่อแม่อยากให้เราเรียนให้จบปริญญาตรี ก่อนแล้วจึงค่อยคิดเรื่องบวช พอจบมอหก็เลยเอนทรานซ์เข้ามหาวิทยาลัยของรัฐแห่งหนึ่ง พอวันที่ไปรับน้องที่เชียงใหม่ เพื่อนไปจับปลาจะทำเป็นอาหารเย็น ไปพบกับพระรุดงค์ ทราบว่าที่นี้บวชเป็นชีแล้วเรียนปริญญาตรีได้ จึงเอาปลาไปปล่อย แล้วกลับไปบอกพ่อแม่ให้พามาสมัครเข้าเรียนที่นี้ สละสิทธิ์ที่เรียนเดิมเลย” แต่มีบางส่วนที่เป็นแม่ชีอยู่แล้วมาเข้าทำการศึกษา กลุ่มนี้จะมีอายุค่อนข้างมาก อายุมากที่สุดที่เข้าศึกษาคือ 55 ปี กลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะบวชเป็นแม่ชีตลอดไม่มีการลาสิกขาออกไป สำหรับกลุ่มผู้ด้อยโอกาส กลุ่มนี้มาจากครอบครัวที่ยากจนหรือมีปัญหาทางครอบครัวแต่ต้องการที่จะศึกษาในระดับที่สูงขึ้นโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ส่วนใหญ่เป็นผู้สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 และเข้ามาบวชเป็นแม่ชี กลุ่มนี้มีโอกาสที่จะลาสิกขาออกเป็นอุบาสิกาค่อนข้างมาก ทั้งในระหว่างกำลังศึกษาและหลังจากสำเร็จการศึกษาไปแล้ว เหตุผลของการลาสิกขา เช่น ต้องช่วยทางบ้านทำงานหาเงิน แม่ชี ชั้นปีที่ 4 อายุ 21 ปี ให้ข้อมูลว่า “เพื่อนบางคนตอนที่มาก็บวชเป็นแม่ชี แต่พอเปิดเทอมใหญ่ ทางบ้านเขาลำบาก เขาต้องออกไปช่วยทางบ้านทำงาน ในสายตาของเราอาจเป็นเงินเล็กน้อย สำหรับกับเขามีค่ามาก เขาจึงต้องลาสิกขาออกไปก่อน แต่ก็ยังอยากอยู่ในสถานะแม่ชี เมื่อกลับมาแม้ว่าจะแต่งกายเป็นอุบาสิกา แต่ก็ปฏิบัติตัวเหมือนแม่ชี” และ “ก็มีเหมือนกัน ที่เรียนจบแล้วแม่ชีหลายคนที่ต้องลาสิกขาออกเป็นอุบาสิกา แต่ถือศีลและปฏิบัติตัวเหมือนแม่ชี เพราะพ่อแม่อายุมากแล้วไม่สามารถหาเลี้ยงตัวเองได้ ต้องไปทำงานหาเลี้ยงพ่อแม่” เป็นต้น

1.2 อุบาสิกา กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ไม่ได้บวชเป็นแม่ชี แบ่งเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ กลุ่มที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และกลุ่มที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา ส่วนใหญ่กลุ่มนี้เป็นผู้สำเร็จการศึกษาจากชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีความประสงค์จะเข้าทำการศึกษาในสาขาที่ไม่แตกต่างจากสถาบันอุดมศึกษาอื่นๆ แต่ต้องการศึกษาทางพระพุทธศาสนาประกอบไปด้วย

การจัดการศึกษาสำหรับทั้งสองกลุ่มคือกลุ่มแม่ชีและกลุ่มอุบาสิกา จัดกิจกรรมการเรียนการสอนไม่แตกต่างกัน ประกอบไปด้วย กิจกรรมการเรียนรู้ทางโลกและกิจกรรมที่เป็นกิจของแม่ชี กิจกรรมการเรียนรู้ทางโลกคือ การศึกษาในระดับปริญญาตรีตามหลักสูตรที่ได้รับความเห็นชอบจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา สำหรับกิจของแม่ชีเป็นการศึกษาและปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัยที่แม่ชีปฏิบัติแม้ว่าจะเป็นอุบาสิกาก็ตาม

กิจวัตรในแต่ละวันทั้งแม่ชีและอุบาสิกาจะตื่นตั้งแต่เวลา 04.30 น. และลงกิจกรรมทำวัตรในเวลา 05.00 น. หลังจากสวดมนต์ทำวัตรเช้าแล้วแม่ชีและอุบาสิกาจะแยกย้ายทำกิจกรรมตามภารกิจที่ได้รับมอบหมายสลับกันไป เช่น เวนทำอาหาร เวนทำความสะอาด เวนการปลูกผัก เป็นต้น โดยมีการช่วยเหลือตนเองเป็นหลักเนื่องจากในสถานที่แห่งนี้มีแต่เพียงผู้หญิงที่จะต้องทำหน้าที่ โดยไม่ต้องพึ่งพาหรือเป็นภาระให้แก่ผู้ใด วันใดที่ไม่มีน้ำต้องจัดเวรขึ้นไปต่อท่อหรือลำเลียงน้ำจากบนยอดเขาและบางวันอาจจะจัดเวรขึ้นไปทำแนวป้องกันไฟป่าหรือช่วยกันไปดับไฟป่าที่เกิดขึ้นบนเขาจนถึงเวลา 08.00 น. ทำภารกิจที่เป็นกิจทางโลกคือการศึกษาในระดับปริญญาตรีจนถึงเวลา 16.00 น. ซึ่งไม่แตกต่างในสถาบันอุดมศึกษาอื่นๆ ในช่วงเวลาเย็นเริ่มทำกิจของแม่ชีโดยการสวดมนต์ทำวัตรเย็นและปฏิบัตินั่งสมาธิจนถึงเวลา 20.00 น. ต่อจากนั้นจนถึงเวลา 22.00 น. เป็นการศึกษาหรือปฏิบัติภารกิจส่วนตัวและปิดไฟมืดหลังเวลา 22.00 น. เพื่อพักผ่อน การดูโทรทัศน์สามารถจะดู

ได้ในช่วงเวลานี้โดยดูรวมกันในห้องประชุม

กิจกรรมในแต่ละสัปดาห์ กิจกรรมการเรียนการสอนทั้งในส่วนที่เป็นกิจทางโลกและกิจของแม่ชีตามที่กล่าวข้างต้นกระทำในวันจันทร์ถึงวันศุกร์ ในช่วงวันเสาร์และวันอาทิตย์มีการทำกิจ ทำวัตรเช้าและวัตรเย็นและการแบ่งเวรกันทำอาหารยกเว้นในอาทิตย์ หลังจากทำวัตรเช้าทั้งแม่ชีและอุบาสิกาออกมารับิณฑบาตในตัวอำเภอปักธงชัย

กิจวัตรในแต่ละภาคเรียนนอกจากทำการศึกษาในหลักสูตรเหมือนกับสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ยังมีกิจกรรมในการพัฒนาวิชาชีพภาคเรียนละ 2-3 วิชาชีพที่มีเป้าหมายให้แม่ชีและอุบาสิกามีความสามารถในทางวิชาชีพ ในกรณีที่เป็นอุบาสิกาเมื่อสำเร็จการศึกษาจะสามารถประกอบวิชาชีพทั้งตามหลักสูตรที่เรียนและวิชาชีพทางสังคมได้ สำหรับแม่ชีหรืออุบาสิกาสามารถจะนำไปช่วยเหลือตัวเองและหรือนำไปช่วยเหลือชุมชน สังคม ในการแนะนำให้ความรู้ทางอาชีพได้ วิชาชีพที่ศึกษา เช่น การเย็บผ้า การทอเสื่อ เป็นต้น หลักสูตรหนึ่งใช้เวลา 1-3 วัน แต่ละหลักสูตรขึ้นอยู่กับความสมัครใจหรือความสนใจ ทั้งนี้ภาคเรียนละไม่น้อยกว่า 2 วิชาชีพ

ผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาปชาบดีเถรีวิทยาลัย ปัจจุบันมีจำนวน 9 รุ่นประมาณ 100 คน จากการศึกษาพบว่า ในชั้นปีที่ 1 ร้อยละ 90-100 จะบวชเป็นแม่ชีและจะทยอยลาสิกขาออกมาเป็นระยะในแต่ละชั้นปี โดยในชั้นปีที่ 4 จะมีแม่ชีเหลือประมาณร้อยละ 40 ยกเว้นบางรุ่นที่อาจลาสิกขาหมดไม่มีแม่ชีในชั้นปีสุดท้าย แม่ชีที่สำเร็จการศึกษา ร้อยละ 20 ยังคงเป็นแม่ชีและศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นร้อยละ 10 ยังคงเป็นแม่ชีที่เหลือได้ลาสิกขาออกไปเมื่อเวลาผ่านไป

แม่ชีที่ลาสิกขาออกไปและอุบาสิกาที่สำเร็จการศึกษา ร้อยละ 40 ประกอบอาชีพเป็นครู ร้อยละ 40 ประกอบอาชีพอื่น และร้อยละ 20 ประกอบวิชาชีพอิสระ

ทัศนคติของผู้สำเร็จการศึกษาที่ยังคงเป็นแม่ชีมีทัศนคติที่ดีที่ได้รับการพัฒนาให้เป็นแม่ชีที่ดีที่มีวัตรปฏิบัติ และความรู้ทางโลกที่สามารถช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือสังคมได้

ทัศนคติของผู้สำเร็จการศึกษาที่เป็นแม่ชีแล้วลาสิกขาออกไปและอุปาสิกา ไม่ได้มีความรู้สึกที่ตนเองเสียโอกาสกว่าเพื่อนร่วมรุ่นที่ศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 แต่ถือว่าตัวเองได้รับปริญญาถึง 2 ใบ คือ ปริญญาทางโลกที่เหมือนกับเพื่อน ๆ และได้ปริญญาทางธรรม ในการปฏิบัติตนที่สามารถควบคุมตนเองได้ พัฒนาตนเองได้ดีขึ้นกว่าเดิม และอยู่ในสังคมที่อุ่นใจอย่างความเข้าใจ

ทัศนคติของแม่ค้าและประชาชนทั่วไปที่ได้พบเห็นมีความรู้สึกว่าการปฏิบัติของแม่ชีมีวัตรปฏิบัติที่ดีและเอ็นดูที่เห็นแม่ชื่อน้อยท่านให้น่าเอ็นดู ถือว่าเป็นนิมิตหมายอันดีในสังคมไทยที่จะมีแม่ชีที่มีคุณภาพคู่กับสังคมไทยต่อไป

ตอนที่ 2 การจัดการศึกษาตามแนวทางวิถีพุทธ

การจัดการศึกษาตามแนววิถีพุทธมีการดำเนินการครบถ้วนทั้ง 3 หลัก ดังนี้

2.1 หลักการเรียนรู้

ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการผ่านการพัฒนาการกิน การอยู่ การดู การฟัง ผู้เรียนมีปัญญารู้เข้าใจคุณค่าแท้ที่ใช้ในกระบวนการทางวัฒนธรรม แสวงปัญญาและมีวัฒนธรรมที่อาศัย พรหมวิหารและอิทธิบาท เป็นฐานการดำเนินชีวิตโดยมีครูอาจารย์ที่เป็นแม่ชีเป็นกัลยามิตรพัฒนา

ด้วยการกินอาหารตามเวลาช่วยกันร่วมมือกันทำอาหารและทำหน้าที่เป็นกิจวัตร ผู้ที่ไม่ปฏิบัติหรือละเลยก็จะถูกได้รับการขัดเกลาเพิ่มขึ้น ทั้งนี้การขัดเกลากระทำเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องด้วยความเมตตา

2.2 หลักการพัฒนาผู้เรียน

จัดการพัฒนาผู้เรียนตามหลักพุทธธรรม

เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามตามลักษณะแห่งปัญญาวัชรธรรม 4 ประการคือ การอยู่ใกล้ผู้รู้ การเอาใจใส่ศึกษา การคิดวิเคราะห์พิจารณา และการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

การอยู่ใกล้ผู้รู้ (สัปปุริสสังเสสะ) คือ การได้อยู่ใกล้แม่ชีอาจารย์ ที่ได้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเป็นแบบอย่างที่ดี สามารถให้คำแนะนำ ให้ข้อมูลอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา การเอาใจใส่ศึกษา (สัทธัมมัสสวะนะ) คือ การจัดให้มีหลักสูตรการเรียนการสอน ทั้งในทางหลักสูตรการศึกษา ระดับปริญญาตรี หลักสูตรการศึกษาเพื่อการดำรงชีพโดยไม่พึ่งพาผู้อื่น และหลักสูตรในทางธรรมอย่างเป็นระบบ ให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การคิดวิเคราะห์พิจารณา (โยนิโสมนสิการ) คือ จัดให้มีสถานการณ์ ที่ใช้กระบวนการคิดวิเคราะห์ พิจารณาเรื่องราวต่างๆ ด้วยการหาเหตุผลที่ดีและถูกวิธี และการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน (ธัมมานุวัตรปฏิบัติ) คือ การให้แม่ชีและอุปาสิกาที่เป็นนักศึกษา ได้ลงมือประยุกต์ความรู้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางธรรมะ ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

2.3 หลักการจัดสภาพการเรียนรู้

การจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนที่เหมาะสม มีการจัดสภาพแวดล้อมครอบคลุมทั้ง 5 ด้านประกอบด้วย ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและสัมพันธภาพ และด้านบริหารจัดการ ทำให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนา เป็นไปตามหลักไตรสิกขา

ด้านกายภาพ มหาปชาบดีเถรีวิทยาลัย อยู่ท่ามกลางขุนเขาในชนบทที่สวยงาม ห่างไกลจากอบายมุขและสิ่งยั่ววนที่จะมารบกวน อากาศเย็นสบายตลอดทั้งปี ภายในมีสวนร่มรื่นมีอาคารเรียนและอาคารที่ใช้ทำกิจกรรมต่างๆ อย่างเพียงพอและเหมาะสม ห้องเรียนและสถานที่เรียนเหมาะสมทั้งการเรียนในหลักสูตรทางโลกและทางธรรม

ดังนั้นด้วยการอยู่ท่ามกลางสถานที่สวยงาม เป็นธรรมชาติ จึงทำให้เกิดภาวะที่เหมาะสมในการ ชัดเกลาคิดใจให้เกิดสมาธิสงบ สว่าง ได้อย่างดี

ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต มหาวิทยาลัยเกรียวิทย์วิทยาลัยมีกิจกรรมที่ชัดเจนทุกวัน ตั้งแต่ตื่นนอนตอนเช้า ไปถึงก่อนนอน ที่ใช้กิจกรรม ในการกิน การอยู่ การดู การฟัง กระตุ้นให้นักศึกษา แม่ชีและอาสาสมัคร ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ด้วยการใช้ สติปัญญา เพื่อให้เห็นคุณค่าแท้ในทุกสิ่ง

ด้านการเรียนการสอน ในการจัดการ เรียนการสอนตามหลักสูตรปริญญาตรี มีการจัดการ เรียนการสอนเช่นเดียวกับการสอนในสถาบัน อุดมศึกษาทั่วไป แต่มีการจัดการสอนวิชาทางด้าน พุทธศาสนาเป็นพิเศษ นอกจากนี้ในรายวิชาต่างๆ มีการบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้าในเนื้อหาการเรียนรู้อำนาจ สำหรับการสอนในทางธรรม เป็นการสอน หลักธรรมและการปฏิบัติตามภารกิจแม่ชี

ด้านบรรยากาศและสัมพันธภาพ มีการจัดบรรยากาศที่ดีต่อกัน เนื่องจากนักศึกษา และอาจารย์มีจำนวนไม่มากนัก อาจารย์กับนักศึกษา จึงรู้จักกันครบทุกคน เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทั้งศิษย์กับศิษย์ อาจารย์กับอาจารย์ และศิษย์กับอาจารย์ เกิดการเอื้ออาทรต่อกันอย่างกัลยาณมิตร นอกจากนี้ทั้งอาจารย์และศิษย์ยังมีสัมพันธภาพที่ดี กับชุมชน ทั้งที่อยู่โดยรอบ และในตัวเมืองที่เป็นพื้นที่ ในการออกรับบิณฑบาตอีกด้วย

ด้านการบริหารจัดการ มหาวิทยาลัยเกรียวิทย์วิทยาลัย มีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ จุดประสงค์ กำหนดแผนงานและโครงการ การดำเนินการตาม แผน การสนับสนุน การติดตามผล และการพัฒนา งานอย่างต่อเนื่อง ภายใต้การดูแลของอธิการบดี มหาบัณฑิตวิทยาลัย จึงเป็นไปตามคุณภาพ มาตรฐานการศึกษา แต่สิ่งที่แตกต่างไปจาก สถาบันอุดมศึกษาอื่นๆ คือ การบริหารจัดการ ของที่นี่ เป็นการบริหารจัดการที่อยู่บนวัฒนธรรม การแสวงหาปัญญา

ตอนที่ 3 การบริหารการศึกษาตาม แนวทางพุทธธรรม

มหาวิทยาลัยเกรียวิทย์วิทยาลัย มีการบริหาร การศึกษาตามแนวทางและหลักการในการบริหาร การศึกษาตามแนวทางพุทธธรรม ที่ประกอบด้วย หลักธรรม 21 หลักธรรม ซึ่งจัดเป็นหลักการบริหาร 3 กลุ่มหลัก คือ หลักการครองตน หลักการครองคน และหลักการครองงาน ซึ่งในหลักการบริหาร 3 กลุ่ม หลัก นี้ มีการอ้างอิงหลักธรรมซ้ำซ้อนกัน เมื่อมหาวิทยาลัยเกรียนำมาใช้มีการแยกหลักธรรม ที่ใช้ในการบริหารในแต่ละกลุ่มให้มีการแยกกัน อย่างเด่นชัด และใช้หลักธรรมในการบริหารงาน เป็นหลักสำคัญรวมจำนวน 8 หลักธรรม รายละเอียดมีดังนี้

3.1 การบริหารด้วยหลักการครองตน

หลักการครองตน มีหลักธรรม ที่เกี่ยวข้อง 19 หลักธรรม ในการบริหารตนเอง ของผู้บริหาร อาจารย์ นักศึกษา มีการใช้ปลูกฝัง ให้ใช้หลักธรรมที่สำคัญ 3 หลักธรรม คือ ธรรม ทำให้งาม สันโดษ และอริยทรัพย์

ธรรมทำให้งาม ประกอบด้วย ความ อดทน (ขันติ) และความเสถียรเจียมตัว (โสรัจจะ) สันโดษ คือ ความยินดี ความพอใจ ความรู้จักอุมรู้จักพอ ประกอบด้วย ยินดีตามที่พึงได้ (ยถาลภสสันโดษ) ยินดีตามกำลัง (ยถาพลสสันโดษ) และยินดีตามสมควร (ยถาสารูปสสันโดษ) อริยทรัพย์ คือ ทรัพย์ อันประเสริฐ ประกอบด้วย มั่นใจในการทำมาต (ศรัทธา) การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย การประพฤติดีงาม (ศีล) การละอายในการทำชั่ว (หิริ) ความเกรงกลัวต่อการทำชั่ว (โอตตปปะ) การได้ศึกษาเล่าเรียน การแสวงหาความรู้เพิ่มขึ้น (พหุสัจจะ) การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (จาคะ) และการเข้าใจอย่างถ่องแท้ในเหตุผล (ปัญญา) หลักธรรมทั้ง 3 ใช้ประยุกต์ในการบริหาร ตนเองในเรื่องทักษะภาวะผู้นำ การวางแผน การติดต่อสื่อสาร และการสร้างแรงจูงใจ

3.2 การบริหารด้วยหลักการครองคน

หลักการครองคน มีหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง 15 หลักธรรม ในการบริหารงานของมหาบัณฑิตเถรวิทยาลัย มีการนำหลักธรรมที่สำคัญไปใช้ในการบริหารงาน ให้สามารถครองคนให้อยู่ร่วมกันได้ รวม 3 หลักธรรม คือ พรหมวิหาร อธิปไตย และทศพิธราชธรรม

พรหมวิหาร คือ หลักความประพฤติที่เป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ประกอบด้วย ความรักปรารถนาดี อยากรให้เขามีความสุข (เมตตา) ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ (กรุณา) ความยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีสุข (มุทิตา) ความวางใจเป็นกลาง (อุเบกขา) อธิปไตย คือ ความเป็นใหญ่ ประกอบด้วย ความมีตนเป็นใหญ่ (อัตตาริปไตย) ความมีโลกเป็นใหญ่ (โลกาธิปไตย) ความมีธรรมเป็นใหญ่ (ธัมมาริปไตย) ทศพิธราชธรรม คือ ธรรมของนักปกครอง ประกอบด้วย การให้ (ทาน) การมีความประพฤติดีงาม (ศีล) การบริจจาค การเสียสละ (ปริจาคะ) ความซื่อตรง (อาชชวะ) ความอ่อนโยน (มัททวะ) การระงับยับยั้งข่มใจได้ (ตปะ) ความไม่โกรธ (อโกธะ) ความไม่เบียดเบียน (อวิหิงสา) ความอดทน (ขันติ) และความไม่คลาดธรรม (อวิโรหนะ) หลักธรรมทั้ง 3 ใช้ประยุกต์ในการบริหารคนในเรื่องทักษะการใช้อำนาจผู้นำ การบริหารงานบุคคล การตัดสินใจสั่งการ และขบวนการบริหารความขัดแย้ง

3.3 การบริหารด้วยหลักการครองงาน

หลักการครองงาน มีหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง 10 หลักธรรม ในการบริหารงานของมหาบัณฑิตเถรวิทยาลัย มีการนำหลักธรรมที่สำคัญไปใช้ในการบริหารงาน ให้สามารถครองงานประสบความสำเร็จ

ได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวม 2 หลักธรรม คือ พละ และสัปปริสธรรม

พละ คือ ธรรมอันเป็นกำลัง ประกอบด้วย ความเชื่อ (ศรัทธา) ความเพียร (วิริยะ) ความระลึกได้

(สติ) การตั้งจิตมั่น (สมาธิ) และความรู้ทั่วชัด (ปัญญา) สัปปริสธรรม คือ ธรรมของสัตบุรุษ ที่เป็นคุณสมบัติของคนดี ประกอบด้วย รู้จักกรรมรู้จักเหตุ (ธัมมัญญูตา) รู้จักอรรถรู้จักความมุ่งหมายรู้ผลที่จะเกิดขึ้น (อรรถัญญูตา) รู้จักตน (อัตตัญญูตา) รู้จักประมาณ (มัตตัญญูตา) รู้จักกาล รู้เวลาที่เหมาะสม (กาลัญญูตา) รู้จักชุมชนรู้จักที่ประชุม รู้จักการประพฤติต่อชุมชน (ปริสัจญูตา) รู้จักบุคคล (บุคคลัญญูตา) หลักธรรมทั้ง 2 ใช้ประยุกต์ในการบริหารงานให้สำเร็จในเรื่องทักษะการจัดการองค์การ การมอบหมายงาน การสร้างทีมงาน การควบคุมติดตามและประเมินผล การรายงานผล และการพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง

ตอนที่ 4 การจัดการเรียนการสอนตามภารกิจสถาบันอุดมศึกษา

การจัดการศึกษาของมหาบัณฑิตเถรวิทยาลัย แม้ว่าจะเป็นการสอนให้กับนักศึกษาที่เป็นแม่ชีและอุบาสิกา แต่มีการจัดการศึกษาได้ครบทั้ง 4 ภารกิจตามกรอบของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา คือการผลิตบัณฑิต การวิจัย การให้บริการวิชาการ และการทำนุบำรุง ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การผลิตบัณฑิต บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาคือ เป็นแม่ชีหรืออุบาสิกาที่มีคุณภาพ ผู้ที่เป็นอุบาสิกา มีงานทำหรือประกอบอาชีพอิสระได้ และอยู่ในสังคมที่อุ่นไรรู้เท่าทัน ภารกิจการวิจัย การให้บริการวิชาการ และการทำนุบำรุง ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แม้ว่าจะเป็นแม่ชีหรืออุบาสิกาที่ต้องรักษาศีลอย่างเคร่งครัด ยังมีความสามารถในการจัดกิจกรรมได้ครบทุกภารกิจ

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง รูปแบบที่ใช้ในการจัดการอุดมศึกษาวิถีพุทธสำหรับแม่ชีในประเทศไทย กรณี ศึกษา มหาบัณฑิตเถรวิทยาลัย

จังหวัดนครราชสีมา จากการศึกษาทั้ง 4 ตอนพบว่า

- 1) การจัดการศึกษาและผลผลิตที่ได้จากการจัดการศึกษาของมหาปชาบดีเถรีวิทยาลัย มีกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งในส่วนที่เป็นกิจทางโลกและกิจของแม่ชี ผู้สำเร็จการศึกษา แม่ค้า และประชาชน มีทัศนคติที่ดีต่อการจัดการศึกษา
- 2) การจัดการศึกษาตามแนวทางวิถีพุทธ มีการดำเนินการครบถ้วนทั้งหลักการเรียนรู้ คือ ไตรสิกขา หลักการพัฒนาผู้เรียน คือ ปัญญาภูมิธรรม และหลักการจัดสภาพการเรียนรู้ สอดคล้องกับรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ ตามกรอบความคิดของพล แสงสว่าง [3]
- 3) การบริหารการศึกษาตามแนวทางพุทธธรรม ใช้ตามหลักการบริหารในเรื่องการครองตน คือ ธรรมทำให้งาม สันโดษ และอริยทรัพย์ การครองคน คือ พรหมวิหาร อธิปไตย และทศพิธราชธรรม การครองงาน คือ พละและสัปปริสธรรม สอดคล้องกับหลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรมตามกรอบความคิดของวราภส ประสมสุข และนิพนธ์ กิณาวงศ์ [2]
- 4) การจัดการเรียนการสอนตามภารกิจสถาบันอุดมศึกษา มีการจัดการศึกษาได้ครบทั้ง 4 ภารกิจ คือ การผลิตบัณฑิต การวิจัย การให้บริการวิชาการ และการทำนุบำรุงศาสนา ศิลปวัฒนธรรม สอดคล้องกับหลักการจัดการอุดมศึกษาตามแนวทางของ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

ผลการศึกษารูปแบบที่ใช้ในการจัดการอุดมศึกษาวิถีพุทธสำหรับแม่ชีในประเทศไทยพบว่า ควรมีการดำเนินการดังนี้

1. การรับสมัคร รับผู้สำเร็จการศึกษาจากมัธยมศึกษาปีที่ 6 หรือเทียบเท่าทั้งที่บวชเป็นแม่ชีแล้ว และยังไม่ได้บวชเป็นแม่ชีเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาตรี ใช้ระยะเวลาในการศึกษา 4 ปี ผู้เข้าเรียนส่วนใหญ่ถูกชักชวนจากเพื่อนที่กำลังศึกษาอยู่ และบางส่วนได้รับการแนะนำจากพระภิกษุที่เคารพนับถือ ผู้เข้าศึกษาแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ แม่ชีหรือผู้เข้ามาบวชเป็นชีและอุบาสิกา

2. กิจกรรมการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ ทั้งกลุ่มแม่ชีและกลุ่มอุบาสิกา จะจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไม่แตกต่างกัน ประกอบไปด้วย กิจกรรมการเรียนรู้ทางโลกในระดับปริญญาตรีตามหลักสูตร และกิจกรรมที่เป็นกิจของแม่ชีที่ศึกษาและปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัย มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่เป็นทั้งกิจวัตรประจำวัน กิจวัตรประจำสัปดาห์ และกิจวัตรประจำภาคเรียน ทุกคนต้องทำกิจกรรมตามภารกิจที่ได้รับมอบหมายสลับกันไป โดยไม่ต้องพึ่งพาหรือเป็นภาระให้แก่ผู้ใด กิจวัตรที่สำคัญในแต่ละวันคือการสวดมนต์ทำวัตรเช้า เย็น และปฏิบัตินั่งสมาธิในแต่ละสัปดาห์ กิจวัตรที่สำคัญคือการออกรับบิณฑบาตในตัวเองอำเภอบักรงชัย กิจวัตรในแต่ละภาคเรียนมีกิจกรรมในการพัฒนาวิชาชีพ สำหรับแม่ชีหรืออุบาสิกาสามารถจะนำไปช่วยเหลือตัวเองและหรือนำไปช่วยเหลือชุมชนสังคม

3. การบริหารการศึกษา ในการบริหารใช้ทั้งหลักการในการบริหาร ทั้งการบริหารวิถีพุทธ การบริหารตามแนวพุทธธรรม และการบริหารตามภารกิจอุดมศึกษา เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับผู้เรียน ในการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้

4. หลักการเรียนรู้ จัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการผ่านการพัฒนา การกิน การอยู่ การดู การฟัง ผู้เรียนเข้าใจคุณค่าแท้ผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรม แสงปัญญา และมีวัฒนธรรมที่อาศัยพรหมวิหารและอิทธิบาทเป็นฐานการดำเนินชีวิตโดยมีครูอาจารย์ที่เป็นแม่ชีเป็นกัลยามิตรพัฒนา

5. หลักการพัฒนาผู้เรียน จัดการพัฒนาผู้เรียนตามหลักพุทธธรรมเพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามตามลักษณะแห่งปัญญาภูมิธรรม 4 ประการ คือ การอยู่ใกล้ผู้รู้ การเอาใจใส่ศึกษา การคิดวิเคราะห์พิจารณา และการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ทั้งในทางหลักสูตรการศึกษา ระดับปริญญาตรี หลักสูตรการศึกษาเพื่อการดำรงชีพโดยไม่พึ่งพาผู้อื่น และหลักสูตรในทางธรรมอย่างเป็นระบบ

6. หลักการจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียน จัดสภาพสภาพแวดล้อมครอบคลุมทั้ง 5 ด้าน คือด้านกายภาพ กิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต การเรียน การสอน บรรยากาศ และสัมพันธภาพ และการบริหารจัดการ ทำให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนา เป็นไปตามหลักไตรสิกขา

7. หลักธรรมที่ใช้ในการบริหารตนเอง ในการบริหารตนเองของผู้บริหาร อาจารย์ นักศึกษา ปลูกฝังให้ใช้ หลักธรรมที่สำคัญ 3 หลักธรรม คือ ธรรมทำให้งาม สันโดษ และอริยทรัพย์ นำไป ประยุกต์ใช้ในทักษะภาวะผู้นำ การวางแผน การติดต่อสื่อสาร และการสร้างแรงจูงใจ

8. หลักธรรมที่ใช้ในการบริหารคน ให้สามารถครองคนให้ทำงานและอยู่ร่วมกันได้ คือ พรหมวิหาร อธิปไตย และทศพิธราชธรรม นำไป ประยุกต์ใช้ในทักษะการใช้อำนาจผู้นำ การบริหาร งานบุคคล การตัดสินใจสั่งการ และการบริหาร ความขัดแย้ง

9. หลักธรรมที่ใช้ในการบริหารงาน ให้สามารถครองงาน ประสบความสำเร็จในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ พละและ สัมปรีชธรรม นำไปประยุกต์ใช้ในทักษะการ จัดองค์การ การมอบหมายงาน การสร้างทีมงาน การควบคุมติดตามและประเมินผล การรายงานผล และการพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

ควรมีการสร้างแม่ชีรุ่นใหม่ให้กับสังคม ที่ได้มาจากการมีศรัทธาในพุทธศาสนาตั้งแต่ต้น ไม่ควรปล่อยให้เกิดมีแม่ชีขึ้นเองตามสถานการณ์ ซึ่งจะได้ผู้ที่ศรัทธาจริงๆ น้อยมาก ตลอดจน เป็นการลดข้อครหาของสังคมที่ว่าผู้ที่มาบวชเป็นแม่ชี เพราะอกหัก หลีกลอย คอยงาน สังขารเสื่อม ให้เป็นค่านิยมใหม่ที่ผู้ที่มาบวชเป็นแม่ชีเป็นผู้ที่มี ศรัทธาในพุทธศาสนา เพื่อรับใช้พระพุทธรองค์ และช่วยเหลือสังคม

ข้อเสนอแนะที่ได้จากงานวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยที่ได้จากข้อมูลเชิงคุณภาพ เนื่องจากผู้สำเร็จการศึกษามีค่อนข้างน้อยซึ่งเป็น ข้อจำกัดในการวิจัยเชิงปริมาณ การนำผลการวิจัย ไปใช้กับสถานการณ์อื่น ต้องให้พิจารณาถึงบริบท ของสถาบัน สำหรับผู้บริหารและผู้เกี่ยวข้องกับ มหาปชาบดีเถรีวิทยาลัย ควรนำผลการวิจัยไปใช้ ในการเพิ่มการมีส่วนร่วมของชุมชนและสถาบัน เครือข่ายในท้องถิ่น ในการจัดอาจารย์ช่วยสอน การใช้อุปกรณ์ทางการศึกษา ตลอดจนการ ประชาสัมพันธ์ในการรับสมัคร

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป การวิจัยในครั้งต่อไปควรมีการศึกษาผลการปฏิบัติ ตนของแม่ชีรุ่นใหม่ที่เป็นผลผลิต ว่ามีผลสัมฤทธิ์ หรือได้รับการยอมรับจากสังคมในระดับใด

เอกสารอ้างอิง

- [1] พล แสงสว่าง. (2546, ตุลาคม). โรงเรียนวิถีพุทธ : อีกมิติหนึ่งของการปฏิรูปการศึกษาไทย. *วารสารศึกษาศาสตร์*. 15(2): 112-123.
- [2] วรภาส ประสมสุข; และ นิพนธ์ กิณางค์. (2549, พฤศจิกายน - 2550, มีนาคม). หลักการบริหาร การศึกษาตามแนวพุทธธรรม. *วารสารศึกษาศาสตร์*. 18(2): 63-83.
- [3] ชญาณี วจีวิจิตร. (2550). *สถานภาพสตรีไทยชาวพุทธในสังคมไทยปัจจุบัน*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ศาสนศึกษา). นครปฐม: วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- [4] สโรชา คุณนารีพงษ์. (2551). *การศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาสตรีตามทัศนะของแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด*. วิทยานิพนธ์ พท.ม. (พระพุทธศาสนา). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.